

ULUSLARARASI SİSTEMİK DÖNÜŞÜMLER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ 100. YILI

Ayşe KÜÇÜK*

Öz

Bu makale, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı'nı kutladığımız bu günlerde yaşanan sistemik dönüşümler karşısında Türkiye'nin nasıl cevaplar ürettiğini neoklasik realist bir bakış açısından kısıtlayıcı ve müsamahakâr stratejik ortamlar bağlamında sorgulamaktadır. Türk dış politikasının tarihsel gelişimini ayrıntılı bir şekilde ele alan bu makalenin temel hipotezi, uluslararası sistemin giderek çok kutuplu bir yapıya evrildiği ve belirsizliklerin giderek arttığı dönemlerde, Türkiye'nin maceracı dış politikadan uzaklaşarak daha dengeli bir yaklaşım benimsediğidir. Makale, iki savaş arası dönemin çok kutupluluğu, Soğuk Savaş döneminin belirgin iki kutuplu yapısı, Soğuk Savaş sonrası dönemin tek kutupluluğu ve 2008'den günümüze kadar devam eden "belirsizlik çağı" başlıkları altında incelemektedir. Bu makalenin arka planında teorik çerçeve olarak neoklasik realizmden faydalanılmıştır. Bu tercihin temel nedeni teorinin devletlerin nüfuz maksimizasyonlarına odaklanmasıdır. Ayrıca, neoklasik realistlere göre iç ve dış politika birbirinden bağlantısız alanlar değildir. Özellikle 2016'dan bu yana Türkiye, kısıtlayıcı stratejik bir ortamda hem iç hem de dış politikada dalgalanmalar yaşamıştır. 23 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye'nin önceki maceracı dış politika eğilimlerinden uzaklaştığının önemli bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Dış Politikasının 100. Yılı, Sistemik Dönüşümler, Neoklasik Realizm, Kısıtlayıcı Stratejik Ortam, Müsamahakâr Stratejik Ortam.*

INTERNATIONAL SYSTEMIC TRANSFORMATIONS AND 100TH YEARS OF TURKISH FOREIGN POLICY

Abstract

This article offers an examination of Turkey's response to systemic transformations while commemorating the 100th anniversary of the Republic of Turkey, utilizing a neoclassical realist perspective. The study places these responses within the context of both constraining and permissive strategic environments. It presents a comprehensive analysis of the historical development of Turkish foreign policy, with its principal hypothesis positing that during periods marked by a transition in the international system towards multipolarity and heightened uncertainty, Turkey has adopted a more balanced approach, moving away from adventurous foreign policy.

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, akucuk@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4043-0550>

The article conducts this analysis under distinct sections, encompassing the multipolarity of the interwar period, the pronounced bipolarity of the Cold War era, the unipolarity of the post-Cold War period, and the ongoing "age of uncertainty" from 2008 to the present day. The selection of neoclassical realism as the theoretical framework for this article is grounded in its emphasis on the maximization of states' influence. Additionally, according to neoclassical realists, domestic and foreign policy are intertwined. Notably, since 2016, Turkey has encountered turbulence in both its domestic and foreign policies within a restrictive strategic environment. The commencement of the Russia-Ukraine War on February 23, 2022, stands out as a significant indicator of Turkey progressively distancing itself from its prior adventurous foreign policy inclinations.

Keywords: *100 Years of Turkish Foreign Policy, Systemic Transformations, Neoclassical Realism, Restrictive Strategic Environment, Permissive Strategic Environment.*

Giriş

100. yılında Türk dış politikasını değerlendirmek Türkiye'nin uluslararası sistemin yapısıyla nasıl bir ilişkiye girdiği sorusuna yakından bakmayı gerektirmektedir. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreç ele alındığında, uluslararası sistemin yapısı bağlamında Soğuk Savaş öncesi (iki dünya savaşı arası) dönem, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere üç ana dönemden söz etmek mümkündür. 2008'den günümüze kadar yaşanan süreç bütün dünyada uluslararası sistemin yapısında bir değişimin yaşanıp yaşanmayacağını, Çin ve Rusya gibi güçlerin yükselişlerinin ABD'ye tehdit oluşturup oluşturmayacağını, yaşanacak muhtemel geçiş sürecinin nasıl gerçekleşeceği ve benzeri uluslararası sistemin yapısının dönüşümüne ilişkin tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Paul Kennedy'nin belirttiği gibi "Dünya meselelerinde başı çeken ulusların nispi güçleri hiçbir zaman değişmeden kalmaz." (Kennedy, 2001, s. 14). Pek çok araştırmacıya göre uluslararası sistemde ne çok kutupluluk ne de tek kutupluluk kalıcıdır. Çünkü sistem içerisinde sürekli olarak ittifaklar değişmekte ve yeniden kurulmaktadır. Çok sayıda değişkenin sürekli devinim göstermesi bağlamında uluslararası sistemin yapısı oldukça enerjiktir (Current Affairs Review, 2021). Morton A. Kaplan'a göre değişim sistemin karakteristik özelliğidir (Kaplan, 2005, s. 20). Egemen ulus devletlere dayanan anarşik uluslararası sistem dönem dönem dönüşüm geçirir. Bu açıdan uluslararası sistemin yapısındaki dönüşüm çoğunlukla uzun süreli savaşların sonucunda ortaya çıkar. Bir güç yükselirken diğer güç dağılır. Waltz'a göre uluslararası sistemin yapısının değişmesi sistemdeki yeteneklerin dağılımı ile ilişkilidir (Waltz, 1979). Uluslararası sistemin dönüşümü ise yalnızca anarşinin ortadan kalkmasıyla gerçekleşebilir (Yılmaz, 2015, s. 8).

Bu makalede Türkiye'nin uluslararası sistemin yapısındaki değişimlere nasıl cevap ürettiği sorusu müsamahakâr ve kısıtlayıcı stratejik ortamlar

bağlamında uluslararası sistemin yapısı açısından ele alınacaktır. Bu analizin teorik arka planında ise neoklasik realist bir perspektiften faydalanılacaktır. Makale çerçevesinde neoklasik realizmin tercih edilmesinin temel nedeni, dış politika analizinde yapısalcı realizme mesafeli yaklaşılmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu makalenin yazarına göre iç ve dış politika belirgin bir biçimde bağlantılıdır. Bu durum pek çok analist tarafından da dile getirmiştir. James Roseneau (1969), Karl Deutch (1957), Erns Haas (1958) ve Graham Allison (1971) gibi isimler iç siyasi dinamiklere çalışmalarında yer veren yazarların başında gelmektedir. Putnam (1988), devlet merkezli anlatımda, iç ve dış politikanın aslında etkileşim içinde olduğu gerçeğinin ihmal edildiğini vurgulamıştır.¹ Bu açıdan bakıldığında dış politika çok sayıda yerel ve uluslararası aktörün yer aldığı karmaşık bir süreçtir. Nitekim devletler uluslararası sistem içerisinde müsamahakâr ya da kısıtlayıcı stratejik ortamlarda dış politika sonuçlarına ulaşmaktadır. Bu makalede Türkiye'nin yüz yıllık bir süreçte farklı stratejik ortamlarda uluslararası sistemin yapısındaki değişiklikler karşısında nasıl cevaplar ürettiği sorusu tartışılacaktır. Neoklasik realizm içerisinde sistemik dönüşüm uluslararası kapasite dağılımında bir değişime işaret etmektedir. Günümüzde yine böyle bir dönüşüm dönemi yaşanırken Türkiye'nin temkinli bir dış politika mı yoksa maceracı bir politika mı izlemeyi tercih etmekte olduğu sorusu ön plana çıkmaktadır. Bu makale, uluslararası sistemin belirsizliği arttığında orta büyüklükte bir güç olan Türkiye'nin daha dengeli ve temkinli bir dış politika çizgisi izlemeyi tercih ettiği iddiası üzerine inşa edilmiştir.

1. NEOKLASİK REALİZM VE ULUSLARARASI SİSTEM

Neoklasik realizm kendi içerisinde başka teorilerin çeşitli unsurlarını taşıyan eklektik bir yaklaşımdır. İç siyaset ile yapısal faktörleri bir araya getirmeyi amaçlar. Teori birim düzeyindeki faktörleri dış politika analizine dahil etmeyi hedeflemiştir. Bu açıdan neoklasik realizmin realist olduğunu vurgulamak gereklidir. Çünkü neoklasik realizm sistemik belirsizliklerin varlığını kabul eder. Bununla birlikte uluslararası sistemde gücün önemli bir unsur olduğunu vurgular. Buna göre devletlerin dış politikası askeri, ekonomik ve siyasi güçlerinin toplamı olan maddi güçleri ile bağlantılıdır (Rose, 1998, s. 146). Gideon Rose'a göre dış politikada güç kapasitesinin etkisi karmaşıktır (Rose, 1998, s. 150-151). Nitekim neoklasik realistler öncelikle devletlerin güçlerini değil, nüfuzlarını maksimize ederek kendi çevrelerini şekillendirmeye çalıştığını belirtir (Rose, 1998, s. 163). Neoklasik realistlere göre güç başlı başına bir amaç değil bir araçtır. Ayrıca neoklasik realistler sistem içinde büyük devletler arasındaki yeteneklerin göreceli dağılımını ifade etmek için kutupluluk kavramından faydalanmaktadır.

² Robert R. Putnam, liderlerin ulusal ve uluslararası iki farklı düzeyde hareket ettiği düşüncesini "iki seviyeli oyun" kavramıyla açıklamıştır (Putnam, 1988, s. 427-460). Açıkçası, devletin dış çevresi tarafından sunulan fırsatlar ve riskler, devlet oluşumu, yönetici koalisyonların birleşimi ve elitlerin tehdit algılamaları ile kurumların gücünün nasıl kullanılacağına dair birçok faktörle ilişkilidir (Donelli, 2020, s. 227).

Kutupluluk uluslararası sistemin en tepesinde yer alan özellikle yetenekli güçlerin sayısını ifade eder. Bununla birlikte devletlerin amaçlarına ulaşabilmeleri için kullanabilecekleri kaynak ve yetenekler noktasında devlet kapasitesinin bütün birleşenlerinde var olan üstünlük anlamına gelir (2022, s. 415). Neoklasik realizme göre tek kutupluluk, iki kutupluluk ve çok kutupluluk gibi kavramlar aslında ideal tiplerdir. Bu açıdan uluslararası sistem içerisinde tek kutupluluktan çok kutupluluğa, çok kutupluluktan iki kutupluluğa, iki kutupluluktan tek kutupluluğa geçiş dönemlerini tespit etmek mümkündür.

Uluslararası sistemin yapısına ilişkin tartışmalar literatürde genellikle yapısal realizm üzerinden gerçekleştirilir. Bu nedenle neoklasik realizm ile yapısal realizmin sistem anlayışlarını karşılaştırmak açıklayıcı olacaktır. Neoklasik realistler sistemi bağımsız değişken olarak kabul etmekle birlikte yapısalcı realistlerden daha geniş bir şekilde ele almaktadırlar.² Neoklasik realistler sistemin yalnızca birimlerin etkileşime girme yeteneklerini belirlemekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda ne tür bir etkileşim seviyesinin mümkün ve arzu edilir olduğunu belirlediğini ifade eder (Ripsman, vd., s. 38). Aslında neoklasik realizm devletlerin elinde bulunan dış politika seçenekleri arasından uluslararası sistemi memnun edecek cevabı seçmek yerine, alternatifler arasından sistemik kısıtlılıklarla iç siyasetin gerekliliklerini bağdaştıran seçeneğe yöneldiğini ifade etmektedir (Ripsman vd., 2016, s. 34). Bu açıdan sistem tek başına devletlerin davranışlarını ya da onlar arasındaki pazarlıkları sınırlayamaz. Ancak sistemin anarşik doğası bütün birimler üzerinde bir belirsizliğe neden olur. Neoklasik realistlere göre tehdit ve fırsatlar bizzat sistemin içerisinde sistemle birlikte ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sistemde fırsat ve kısıtlamalar karşısında standart bir cevap mevcut değildir (Ripsman vd., 2016, s. 37).

Uluslararası sistem¹ nadiren berraktır ancak belirginlik (clarity) temel bir sistemik değişkendir. Devletler çoğu zaman güç dengesi nedeniyle diğer devletlerin niyetleri ile ilgili belirsizlik ile karşı karşıya kalır. Bununla birlikte devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde stratejik ortamın doğası etkili olur. Tehdit ya da fırsat uzakken devletlerin hareket ettiği stratejik ortam *müsamahakâr* (permissive); tersine, tehdit ya da fırsat yakınken *kısıtlayıcı* (restrictive) olacaktır (Brawley, 2008, s. 75-98; Ripsman vd., 2016, s. 52). Kısıtlayıcı ve müsamahakâr stratejik ortamlarda netlik düzeyi değişkenlik gösterebilir.

Neoklasik realizmin dış politika analiz modeli, politika yapıcılarının sistemik uyarılara uyum sağlayacak bir politika inşa ettiklerini ancak liderlerin imajları, stratejik kültür, devlet-toplum ilişkileri ve iç kurumsal yapı tarafından algılama, kararlaştırma süreçlerinden geçerek politika uygulamasına dönüştüğünü belirtir (Ripsman vd., 2016, s. 34). Neoklasik realistlere göre açık tehditler: revizyonizm ve toprak bütünlüğünün tehdit

² Yapısal realizm, analiz seviyesi olarak sistemi oluşturan birimlerin değil, sistemin kendi dinamikleriyle ilgilenebilir (Gözen, 2014, s. 173).

edilmesi, devlete zarar verebilecek askeri ve ekonomik kapasitenin varlığı ve bu gibi tehditlerin yakın olduğunun hissedilmesidir (Ripsman vd., 2016, s. 46). Göreceli kapasitenin artması, bağlı tarafların direnemeyeceği düşüncesi ve yetenek dengesinin devletin lehine olduğuna dair kanıtlar neoklasik realistlere göre açık fırsatlardır (Ripsman vd., 2016, s. 47).

Tablo 1. Uluslararası Sistem ve Türkiye'nin Stratejik Ortamı

Dönem	Alt Dönem	Türkiye'nin Stratejik Ortamı
İki Savaş Arası Dönem	1920-1923	Kısıtlayıcı
	1923-1930	Müsamahakâr
	1930-1945	Kısıtlayıcı
Soğuk Savaş Dönemi	1945-1964	Kısıtlayıcı
	1964-1991	Görece Müsamahakâr
Soğuk Savaş Sonrası Dönem	1991-1995	Kısıtlayıcı
	1995-2008	Kısıtlayıcı
	2008'den günümüze	Müsamahakâr
2020'den günümüze	2008-2016	Müsamahakâr
	2016-2020	Kısıtlayıcı
	2020'den günümüze	Kısıtlayıcı

Kaynak: Ripsman vd., 2016.

Neoklasik realizmin temelde üç versiyonu bulunmaktadır. Tip I olarak ifade edilen versiyonda neoklasik realistler ampirik anomalileri açıklamak için yerel düzeydeki değişkenleri kullanır. Tip II, neoklasik realizmin anormal durumları açıklamaktan daha fazlasını yapabileceğini ifade eder ve daha geniş bir çerçevede dış politika tercihlerini açıklamaya yönelir. Tip III'e göre orta ve uzun vadeli sonuçlar neoklasik realist çerçeveden ele alınabilir. Buna göre neoklasik realizm uzun vadeli sonuçlar ile sistemik değişimleri inceleyebilir (Ripsman vd., 2016, s. 32). Neoklasik realizm üçüncü versiyonu ile uluslararası bir siyaset teorisi³ geliştirmeye yönelmiştir (Smith, 2018). Bu makalede müsamahakâr ve kısıtlayıcı stratejik ortamlarda Türkiye'nin nasıl cevaplar üretmiş olduğu tartışıldığı için neoklasik realizmin üçüncü tipi kullanılmıştır.

2. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISAL DÖNÜŞÜMLERİ VE TÜRK DİŞ POLİTİKASI

Bu makale çerçevesinde 100. yılında Türk dış politikasının uluslararası sistem içindeki evrimi, dört temel döneme ayrılarak incelenecektir. Bu noktada ilk dönem, iki dünya savaşı arası (1923-1945) çok kutupluluk dönemini kapsamaktadır. İkinci dönem, Soğuk Savaş (1945-1991) dönemidir.

³ Tip III yapısal değişkenler ile müdahil değişkenler hakkında az bilgi verilmesinin bağımlı değişkeni (dış politika çıktısı) sınırladığını iddia etmektedir. Bu nedenle, neoklasik realizmin bu tür değişkenleri etkileşime sokarak aralarındaki belirsizliği gidermeyi hedeflediği görülmektedir (Ripsman vd. 2016, s. 34).

Üçüncü dönem, Soğuk Savaş sonrası (1991-2008) keskin tek kutupluluk dönemi ve son dönem uluslararası sistemin çok kutuplu yapıya evrilmeye başladığı 2008'den günümüze kadar uzanan "belirsizlik çağı" başlıkları altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu ayırım, Türkiye'nin kısıtlayıcı ve müsamahakâr stratejik ortamlarda uluslararası sistem içerisinde aldığı tutumu daha net bir şekilde analiz etmemize olanak sağlayacaktır.

2.1. İki Savaş Arası Dönemin Çok Kutupluluğu

İkinci Dünya Savaşı'na kadar giden süreçte uluslararası sistem büyük güçler arasındaki güç dengesinin hiçbir gücün bir diğerine üstünlük sağlayamaması açısından çok kutuplu bir sistem özelliği göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sistem kendi içerisinde evrim geçirmiştir (Lemke, 2023; Elrod, 1978, s. 159-174). Bu yapı kendi içerisinde yeni bir güç dengesini (Kaplan, 2005, s. 35-36) doğurmuştur.⁶ Faruk Sönmezoğlu'na göre söz konusu dönem boyunca temelde güç dengesi sisteminin yapısal özellikleri ile davranış kuralları belirleyici olmuştur. Savaş sonrası süreçte çok uluslu imparatorluklar ortadan kalkmış ve ulus devletlerin sayısını artmıştır. Böylece sisteme çok sayıda yeni aktör eklenmiştir. Bu açıdan Birinci Dünya Savaşı bir önceki dönemin Avrupa merkezli çok kutupluluğunun sona ermesi anlamında sistem içerisindeki birimlerin hiyerarşisinin tam olarak değişmiştir. Savaşın sonunda Avrupalı olmayan ABD ve Japonya gibi devletler ön plana çıkmıştır. Yine savaş sonrası ABD'nin hızla Monroe Doktrini'ne geri dönmüş ve Avrupa ile ilgili konulardan uzaklaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya, İtalya ve Almanya'da ideolojik rejimler iktidara gelmiştir. Fakat bu rejimler dış politika önceliklerini yalnızca ideolojik yaklaşımları çerçevesinde belirlememiştir. Sönmezoğlu'nun belirttiği üzere iki savaş arası dönem klasik güç dengesi sisteminin varlığını sürdürdüğü ancak içerisine bir önceki dönemden farklı olarak yeni aktörlerin eklendiği bir geçiş dönemi özelliği göstermektedir (Sönmezoğlu, 2011, s. 226).

Burak Gülboy (2009), Birinci Dünya Savaşı'nın uluslararası sistemin yapısına yeni bir düzen ve yeni kuralların getirilmesini sağladığını belirtmektedir. Savaş sonrası süreçte Paris Barış Konferansı ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması bu yeni düzenin esasını oluşturmuştur (s. 35). Ancak çok kutuplu sistem istikrarsızlığa sebep olmuş ve çok kısa bir zaman zaman sonra ikinci bir dünya savaşını doğurmuştur. Birinci savaşın sonuçları adeta ikinci savaşın nedenleri olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'nın memnuniyetsizliği, Almanya'nın Versay Anlaşmasını imzalamak zorunda kalması ve yaşadığı büyük toprak kaybı⁷ ve Japonya'nın da bu iki devlete

⁶ Güç dengesi sistemi içerisinde bazı davranışlar ön plana çıkar. Öncelikle savaşmak yerine müzakere tercih edilir. Ancak bir devlet, kapasitesini arttırma fırsatını kaçırmaktansa savaşmayı tercih edebilir. Bununla birlikte, sistem içinde temel aktörlerden birini elemine etmekten kaçınır. Sistemi tek başına domine etmeye çalışan bir aktör ya da koalisyonla karşı çıkılır. Ayrıca, yenilgiye uğramış ya da kısıtlanmış temel aktörlerin sisteme dâhil edilmesi amaçlanır (Kaplan, 2005, s. 35-36).

⁷ Savaşın yol açtığı tamirat borcu, Almanya'nın ordusunun sınırlandırılması ve ülkede asker sayısının sınırlandırılması gibi kısıtlayıcı tedbirler, Alman revizyonizminin gerekçeleri arasında gösterilmektedir.

yakınlaşmasıyla mevcut durumdan memnun olanlar (statükocular) ve memnun olmayanlar (revizyonistler) arasındaki kamplaşmayı⁸ ortaya çıkarmıştır (Sander, 2021, s. 14).

Bu dönemde Türkiye'nin dış politika davranışlarını 1920-1923, 1923-1932 ve 1932-1945 olmak üzere üç ana döneme ayırmak mümkündür. 1920-1923 döneminde Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ve Sevr Barış Anlaşması'nın ağır koşulları Kurtuluş Savaşı'nı doğurmuştur. Bu ilk dönemde TBMM'nin dış politikası, hem kendini meşru bir otorite olarak kabul ettirmek hem de Sevr Barış Antlaşması'nın ortaya çıkarttığı yapıyı değiştirmek ideali üzerine inşa edilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilen Bolşevik Rusya ile kurulan iyi ilişkiler kurulması noktasında kendini göstermektedir. Öyle ki bu dönemde Sovyetler Birliği milli mücadeleye hatırı sayılır miktarda askeri ve maddi yardımda bulunmuştur (Uslu ve Aytekin, 2022, s. 182).⁹

Cumhuriyet'in ilk yılları ve sonrasında (1923-1930) Türk dış politikasının ana eksenini cumhuriyetin ilanı ve Lozan Barış Antlaşması'nın getirilmesi ekseninde şekillenmiştir. Bu nedenle Lozan'dan arda kalan sorunların çözülmesi Cumhuriyet'in ilk dönem dış politikasının temel şekillendiricisi olmuştur. Türkiye'nin stratejik ortamı bu dönemde müsamahakârdır. Lozan'da sonuca bağlanan kapitülasyonlar, azınlıklar ve dış borçlar gibi meseleler anlaşmanın imzalanması çözüme kavuşmuşken etabli, Boğazlar, Ege Adaları, Musul, Hatay gibi arda kalan sorunlar ise bir sonraki döneme devretmiştir.

1930-1945 döneminde Türkiye'nin stratejik ortamı bağlamında değerlendirilecek olursa özellikle 1935 sonrasında kısıtlayıcı olduğu görülecektir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye uluslararası konjonktürü kendi lehine kullanmıştır. Türkiye'nin boğazları üzerinde bütünüyle egemenliğini sağlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi 1936'da imzalanmıştır.

⁸ Oral Sander'e göre: "Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarındaki haksızlık ve adaletsizlikler, 1919'u izleyen yılların dünya politikasını büyük ölçüde biçimlendirmiş ya da en azından etkilemiştir. Etkilerini bugün bile gördüğümüz aksaklıklar vardır. İkincisi, İtalya'nın savaş sonrasındaki düş kırıklığı, yani kendisine gizli anlaşmalarla "söz verilen" yerlerin çoğunu ele geçirememesi, bu devletin iki savaş arası dönemdeki saldırgan politikasının temeli olacaktır. İtalya'nın Avrupa'da genişleyebilmesi için İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmesi, Afrika'da genişleyebilmesi içinse bu iki devlete karşı çıkması gerekiyordu. İtalyan dış politikasındaki bu çelişki, Güney Avrupa ve Afrika'daki çatışmaların anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Üçüncü olarak, İngiltere'nin savaş öncesi dönemdeki "denge politikasını" savaş sonrasında sürdürmemesi de Avrupa'daki uluslararası gelişmeleri etkilemiştir. Dördüncüsü, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan güç dengesinin temel ögesi haline gelen ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmeyişi ve büyük ölçüde bu yüzden Avrupa sorunlarından uzak kalışı, Avrupa düzenini önemli bir güvenceden yoksun ve bugünün Birleşmiş Milletler'inin öncüsü olan Milletler Cemiyeti'ni güçsüz bırakmıştır. Bu da güç dengesinin kolayca bozulmasını sağlamış ve İngiltere'nin Avrupa sorunlarında bir denge unsuru olmasını engellemiştir. Son olarak, devrim yüzünden Sovyetler Birliği'nin de Avrupa'dan görece olarak uzak kalışı iki savaş arası dönemini etkileyen bir unsur olmuştur" (Sander, 2021, s. 14).

⁹ Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yaptığı yardımın miktarını belirlemek güçtür. Mevcut belgelere göre temin edilen tüm piyade tüfeği sayısının ve tüm hafif makineli tüfek sayısının 1/3'üne tekabül etmektedir (Uslu ve Aytekin, 2022, s. 182).

Ayrıca bu dönemde Türkiye İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesinin ardından Milletler Cemiyeti'nin yaptırımlarını desteklemiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin topraklarına kattığı yer Hatay'dır. Hatay, Misak-ı Milli'ye dâhil olmasına rağmen 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile sınırların dışında kalmıştır. 1923'te Atatürk, kırk asırlık Türk yurdunun ecnebi elinde kalamayacağını ifade etmiştir (Saygı, 2015, s. 168) Türkiye daha sonra geri dönmek üzere bıraktığı Hatay'dan anavatana göçleri engellemeye çalışmış ve Sancak ahalisinin vatandaşlığını bırakmasını güçleştiren adımlar atmıştır (Sarıay, 1996, s. 8-9). Atatürk için Hatay'ın anavatana katılması şahsi bir meseledir. Daha sonraki süreçte ise Türkiye Hatay'da iki aşamalı bir strateji izlemiştir. Öncelikle Hatay'ın Suriye'den ayrılması sağlanmış ve daha sonra ise Hatay Türkiye'ye katılmıştır.

Atatürk dönemi Türk dış politikası (1923-1938) tek taraflı adımlar atıp sorunları oldu-bittiye getirmek yerine çok taraflı diplomasiye dayanır. Örneğin Musul ve Hatay'da yaşanan sorunlar Milletler Cemiyeti tarafından karara bağlanmıştır. Ayrıca Balkan ve Sadabad¹⁰ paktları da bu dönemde gerçekleştirilmiştir. 1930'da Venizelos'un Türkiye'yi ziyaretinde Türkiye ile Yunanistan arasında bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Türkiye kültürel ve ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla 1930'da Atina'da Balkan Birliği Konferansı'nda da yer almıştır. Matıç'e (2019, s. 94) göre Atatürk döneminin dış politikası gözlemlendiğinde "son derece dikkatli, rasyonaliteden uzaklaşmayan bir pragmatizm izlendiği ve krizlerin fırsata çevrildiği" görülmektedir. Bu dönemde Türkiye dış politika kararlarını soğuk kanlı ve dengeli olarak almış ve revizyonist kampa katılmamıştır. Bunun temel nedeni 'yurtta sulh, cihanda sulh' ilkesi çerçevesinde Türkiye'nin yeni sınırlardan memnun olması ile ilişkilidir. Batı ile olan sorunlarının çözülmesi sayesinde Türkiye 1930'lardan itibaren Batı ile dolaylı işbirliğini dolaylı olarak geliştirmiş ve 1935'ten sonra doğrudan doğruya Batı'ya yönelmiştir. 1932'den itibaren ise Milletler Cemiyeti'ne katılmıştır (Tuncer, 2018, s. 124-125).

Bu dönem Türk dış politikasının esası, uluslararası ortamın getirdiği koşullar ile Türkiye'nin ulusal çıkarının bağdaştırılmasına dayanmaktadır.¹¹ Dış politikada kararlaştırma sürecinin bu açıdan merkezi olduğu denilebilir. Önce Atatürk, daha sonraki süreçte İsmet İnönü dış politika kararlarını belirlemiştir. Örneğin Atatürk'ten sonra bütün diplomatik yazışmalar dışişleri bakanlığından İsmet İnönü'ye iletilmiş ve cumhurbaşkanı özel ilgi alanı olan

¹⁰ Balkan Paketi, 1934 yılında imzalanmış olup Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan arasında, Bulgaristan'ın toprak taleplerine karşı bölgesel güvenliği sağlama çabası içerisine girilmiştir. Diğer bir benzer pakt olan Sadabad Paketi ise 1937 yılında kurulmuş ve Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan arasında imzalanmıştır. Sadabad Paketi, bölge ülkelerinin birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeme ilkesi etrafında şekillenmiştir.

¹¹ Metin Heper'e göre Birinci Adam (Atatürk) tez canlı; İkinci Adam (İsmet İnönü) ise ağırkanlıdır (Heper, 1999, s. 21).

dış politika ve diplomasiyi bizzat kendisi yürütmüştür (Deringil, 1985, s. 104).¹²

Atatürk ve İnönü dönemlerinin dış politikası aslında bir güç dengesi politikasıdır. Türkiye sahip olduğu kaynakların azlığına rağmen uluslararası politikada pek çok meseleyi kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. İlk olarak Batı ile daha etkin mücadele edebilmek için Sovyetler Birliği ile taktiksel ittifak kurmuş, ikinci olarak Batı ülkelerinin kendi arasındaki farklılıklardan faydalanmış, özellikle İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlarda tarafsızlığını sağlamış, 1939'da Türk-Fransız-İngiliz anlaşmasını hayata geçirmiş ve çevresini güvenlik altına almış, Montrö'de değişiklik yapılmasını sağlamış ve Hatay sorununun kendi lehine çözmüştür (Gözen, 2009, s. 61-64). Yine de Birinci Dünya Savaşı sonrası yapı ve Milletler Cemiyeti revizyonist bloğun önüne geçememiştir. Sistemin Avrupa'yı zorlayarak getirdiği ortamda Çekoslovakya'nın aksine, Hitler'in 1939'da Polonya'yı işgal etmesi ile dünyanın en ölümcül çatışması doğmuştur. Türkiye İkinci Dünya savaşı boyunca büyük güçler arasında "denge oyunu" (Deringil, 2015) oynamıştır. Böylece savaşın getirdiği yıkımdan uzak kaldığı gibi savaş sonrası oluşacak olan uluslararası sisteme dâhil olmak ve batı bloğunda yer almak için 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiştir.

2. 2. Soğuk Savaş Dönemi: İki Kutupluluk

Uluslararası sistem İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirgin biçimde bir değişime uğramıştır. İki kutup ekseninde devletler hizalanmış, ulus üstü blok yapılarına dayanan (Kaplan, 2005, s. 47) başta NATO ve Varşova Paktı olmak karşıt askeri ittifaklar kurulmuş, liberal ideoloji karşısında komünist ideoloji, batı bloğu karşısında da doğu bloğu çerçevesinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş dönemselsel olarak iki kutup arasında ideolojik ayrımın keskinleştiği bir zaman dilimidir. Soğuk savaş döneminin stratejik ortamı son derece kısıtlayıcıdır.

Soğuk Savaş 1945'te Yalta ve Postdam Konferansları ile başlatılmaktadır. Bu dönemde başta Avrupa olmak üzere bütün dünyada yeni bir güç dağılımı ortaya çıkmıştır. Bu keskin ayrım dünya siyasetini 45 yıl boyunca şekillendirmiştir.¹³ İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde atom bombasının kullanılması ve akabinde Sovyetlerin de bu silaha sahip olduğunun ortaya çıkması sonucunda 1949'dan itibaren "dehşet dengesi" oluşmuştur (Sönmezoğlu, 2006, s. 15-16). Savaş sürecinde Sovyetler Birliği tarafından işgal edilen ülkeler coğrafi olarak Avrupa'ya kapatılmıştır. Nitekim Winston Churchill'e göre "Avrupa kıtasına demir perde çekilmiştir" (Churchill, 1946). Buna karşın Rus yayılmacılığının sindirilmesi "uzun erimli,

¹² İsmet İnönü'nün dış politikada etkili kişiliği üzerine yapılan bir çalışma için bkz. (Deringil, 1985, s. 94).

¹³ İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin yapısında yeni bir dengeden söz edilebilir. Bunun en temel nedeni, savaş sürecinde revizyonist güçleri Almanya, İtalya ve Japonya'yı İngiltere ve Fransa'nın değil; Sovyetler Birliği ve ABD'nin durdurmuş olmasıdır. Bu durum savaştan yıkım ile çıkan Avrupa devletlerinin iki süper gücün çevresinde kümelenmesini beraberinde getirmiştir (Sander, 2021, s. 222-223).

sabırlı, ancak kararlı ve uyanık bir biçimde çevrelenmesine” bağlıdır (Kennan, 1946). Yine de bu koşullar altında uluslararası ilişkilerde devlet merkezli ulusal egemenlik ilkesi benimsenmiş ve iki blok arasında potansiyel bir nükleer savaş tehlikesinden kaçınmak için BM devletlerarası çatışmalara müdahale etmemiştir. Nükleer tehdit devletlerin uluslararası sistemde güç dengesine duyarlı davranmalarını sağlamıştır. Çünkü herhangi bir çatışmanın tırmanması her an bir nükleer güç kullanılabilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle devletler her ne kadar güvenlik rejimleri oluşturmuş olsalar da çatışan çıkarlarını dengeleyebilmek için müzakere etmek zorunda kalmıştır (Bercovitch & Jackson, 2009, s. 7-8). Küba Füzeleri krizine kadar en üst düzeyde nükleer tehdit etkili olmuştur (Allison & Zelikow, 1999).

Bu durum Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye’nin coğrafi konumunu ön plana çıkaran temel etkidir. Bu dönem için Türk dış politikası temelde iki alt döneme ayrılabilir. Birinci alt dönem 1945-1964 arasındadır. İkinci alt dönem ise 1964’ten 1991’e kadar olan süreçtir. Soğuk Savaş’ın ikinci döneminde Türkiye daha özerk, çok taraflı ve çok boyutlu dış politika davranışı geliştirmeye çalışmıştır. 1974’te Kıbrıs müdahalesi bunun göstergesidir. Sovyetler Birliği karşısında ona en yakın ülke olan Türkiye’nin güvenliği NATO’nun güney kanadının güvenliği olarak görülmüştür. Bu da Soğuk Savaş boyunca Türkiye’nin coğrafi konumunun ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Bu dönemde Türk dış politikasının uluslararası sistemin yapısındaki değişikliklere nasıl cevap ürettiğini anlayabilmek için savaş sonrası genel durumdan bahsetmek gereklidir. Öncelikle İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye’nin savaşa girmekten kaçınması savaş sonrasında yalnız kalma korkusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üstüne bir de Sovyetler’den gelen toprak talebi Türkiye’nin çok ciddi bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Özellikle Sovyetler Birliği’nin iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin temelini oluşturan 1925 tarihli Dostluk, İşbirliği ve Saldırmazlık Antlaşması’nı feshettiğini 19 Mart 1945’de Selim Sarper’e bildirmesi (Erkin, 1968, s. 246-247) ile adeta bir kabus (Toker, 1971) dönemi başlamıştır (Gönlübol & Ülman, 1990, s. 192-193). Çünkü iptal edilen antlaşma bir saldırmazlık antlaşmasıdır ve bu iki ülke arasındaki saldırmazlık taahhüdünün sona ermesi anlamına gelmektedir.⁴ Sovyetler Birliği’ne göre Kars ve Ardahan’ın Türkiye’ye bırakılması, kendisinin güçsüz olduğu bir dönemde, bir zaaf anında gerçekleşmiştir (Deringil, 2015, s. 264; Korkmazcan, 2021, s. 288). Bu nedenle bu toprakların Sovyetlere iade edilmesi gereklidir. Ayrıca Sovyetler Boğazlarda üs istemektedir. Her ne kadar 1940’lı yılların başından itibaren Sovyetlerin Boğazlar üzerinde çeşitli talepleri gündeme gelmişse de Türkiye toprak talebini “kabul edilemez” bulmuştur. Öte yandan bu durum Türkiye için büyük bir endişe kaynağıdır. Bunun yanında Sovyetlerin Boğazlardaki üst

⁴ Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Sovyetlerin taleplerinden vazgeçtiğini 1953 yılında ilan etmiştir (İşçi, 2022, s. 59).

talebi, içeriği nedeniyle uluslararası bir konu olduğu için eyleme geçme ihtimali düşük olduğundan bu konuda daha ılımlı bir söylem benimsenmiştir. Buna göre Boğazların statüsü “çok taraflı antlaşmalar çerçevesinde” belirlendiğinden “yine çok taraflı bir anlaşma” ile değiştirilebilir. Sovyet Talepleri Krizi Türkiye’nin yeni bir güvenlik ittifakına dahil olması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Tam da bu nedenle İngiltere’den istediği desteği sağlayamayan Türkiye yakın tehdit karşısında ABD ile ittifak ilişkisine girmiştir (Bu konuda bkz. Küçük, 1986, s. 304; Özkan, 2017, s. 73; Lika, 2015, s. 26-27). İsmet İnönü bu durumun altını şu ifadelerle çizmektedir: “Meselenin [Sovyet talepleri] şimdiye kadar olan ihtimalleri gölgede bırakacak kadar ağır olduğunu takdir ediyoruz. Karşı taraf hakikaten mücadeleye karar vermiş ise, ne kadar büyük kuvvetleri olursa olsun bu hayati meselemizde memleket varlığını müdafaa için katı karardayız” (İnönü, 1945).

İsmet İnönü bu konuyu uluslararası platformlarda dile getirdiği gibi Cumhurbaşkanı olarak gittiği bütün şehirlerde de halka anlatmıştır (İnönü, 1946). Öte yandan, ABD Kongresi’nde Truman Doktrini üzerindeki tartışmalar Türkiye’nin anti demokratik bir rejime sahip olduğu eleştirileri getirilmiştir. İsmet İnönü’nün söylemi ile ifade edecek olursak Türkiye “medeni dünyanın saygıdeğer bir üyesi” (Çelebi, 2017, s. 282) olmalıdır. Bu çerçevede İsmet İnönü 19 Mayıs 1945’te artık Türkiye’nin demokrasiye geçmesi için gerekli koşulların oluştuğunu ilan etmiş ve ikinci bir partinin kurularak çok partili rejime geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁵ Türkiye’nin çok partili rejime geçmesi ABD’nin desteğini yanına alma çabasının ürünüdür. 1946’da 16 ay önce hayatını kaybeden Büyükelçi Münir Ertegün’ün cenazesinin Missouri zırhlısı ile Türkiye’ye getirilmesi ABD’nin Türkiye’ye açık desteği olarak algılanmıştır (Aktaş, 2006, s. 28). Türkiye’nin ABD’nin güvenlik şemsiyesine dahil olmasının ilk adımı 1947’de Truman Doktrini ilanıdır. Kore Savaşı’na kadar ABD Türkiye’yi Avrupa’nın değil Ortadoğu’nun bir parçası olarak görmüştür. Bu nedenle coğrafi öneminin üzerinde durmamıştır. Ancak Kore Savaşı bu algı değişmiştir. Böylelikle 1952’de Türkiye NATO’ya girmiştir (Gönlübol & Ülman, 1990, s.118). Avrupa Konseyi başvurusu 1949’da kabul edilmiştir (Hale, 2003, s.117).

Çok partili rejime geçilmesi ile iktidara Demokrat Parti gelmiş olsa da Türkiye Batı bloğu eksenli dış politikasını sürdürmüştür (Oran, 2008, s. 496-498). Bu dönem hem Cumhurbaşkanı Celal Bayar hem de Başbakan Adnan Menderes’in dile getirdiği ‘küçük Amerika olacağız’ söylemi sadece ekonomi ve kültür açısından değil, dış politika açısından da belirleyici olmuştur. Nitekim 1955’te Türkiye adına Fatin Rüştü Zorlu Bandung Konferansı’nda “iki kutuplu Dünya’da tarafsız bir politika izlemenin mümkün olmadığını” ifade etmiştir (Murat, 2018, s. 372-375). 1955’ten sonra Türkiye İngiltere’nin davetiyle Kıbrıs konusunda aktif bir politika izlemeye yönelmiştir. Kıbrıs

¹⁵ Bu durum BM anlaşmasını imzalayan Türkiye için Batı’nın güvenlik şemsiyesi altına girme çabası olarak okunabilecek olsa dahi çok partili demokrasiye geçiş BM İnsan Hakları Beyannamesi’nin Türkiye’ye yüklediği bir sorumluluktur (Aktaş, 2006, s. 31).

Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmaları Türkiye'ye garantörlük rolünü yüklemiştir. Türkiye 1957'de ilan edilen Eisenhower doktrine olumlu yaklaşmış ve böylece Amerika ile ilişkileri ivme kazanmıştır (Çetinkaya, 2019). Buna karşın Menderes Hükümeti'nin son dönemlerinde ABD'den talep edilen destek ve yardımlara olumlu yanıt verme isteği azalmış ve Ankara Sovyetler Birliği ile ilişkilerini ilerletmeye yönelmiştir.

Türkiye'nin ABD ile müttefiklik ilişkisine ilk güvensizliği Küba Füzelere Krizi ile oluşmuştur. Başkan Kennedy kriz çözüldükten birkaç ay sonra Türkiye'de bulunan Jüpiter füzelerinin çekileceğine dair "tek taraflı, gizli ve özel" bir güvence vermiştir. Bu güvence 1963'te Türkiye'nin fikri sorulmadan hayata geçirilmiştir (Balekoğlu, 2021, s. 272-273). Yine de Türkiye 1964'te Johnson Mektubu'nun bu defa başbakan olan İsmet İnönü'ye ulaşmasına kadar kendi güvenliğini ABD'nin güvenliğine bağlamıştır. Johnson mektubu ise Türkiye-ABD müttefikliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Başkan Johnson'a göre "*Türkiye'nin Kıbrıs'a garantörlük anlaşması uyarınca müdahalede etmesi halinde müttefiklerine danışması gerekli*"dir. Bu halde Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olası bir askeri çatışmaya girmesi halinde NATO kendisine destek vermeyebilir. Ayrıca mektuba göre Truman Doktrini çerçevesinde "*ABD'nin Türk ordusunun hizmetine verdiği silahlar savunma amaçlıdır. Saldırı amaçlı olarak kullanılabilmeleri ABD'nin iznine bağlıdır. ABD Türkiye'ye böyle bir destek vermeyecektir*" (Aydemir, 2021, s. 632-633). Türk dış politikasında şok etkisi yaratan mektubu İsmet İnönü 5 Haziran 1964'te nazik bir dille cevaplamıştır.¹⁶ 1967 Kıbrıs krizinden sonra Türkiye daha çok boyutlu bir dış politika izlemeye yönelmiştir (Aydın, 2000, s.126). Bununla birlikte 1965 sonrasında iki blok arası ilişkilerde bir yumuşama dönemi ortaya çıkmıştır. Böyle bir dönemde Türkiye uluslararası sistemin yapısında yaşanan bu dönüşüme nasıl cevap üretmiştir?

1970'li yıllardan itibaren Soğuk Savaş içerisinde çok kutuplu bir döneme geçiş yaşanmıştır. Baskın Oran'ın belirttiğine göre Soğuk Savaş'ın bu dönemi Türk dış politikasında "görelî özerklik" dönemidir (Oran, 2008, 658-803). 1972'de Bülent Ecevit NATO içinde Türkiye'nin bağımsız bir dış politika izlenebileceğini ifade etmeye başlamıştır (Hale, 2003, s.160). Ecevit'e göre NATO üyeliği Türkiye'ye çok fazla yük getirmekte olup

¹⁶ "*Mesajınızın, Kıbrıs'ta girişeceği bir hareket neticesinde Sovyetlerin müdahalesine maruz kaldığı takdirde, NATO Müttefiklerinin Türkiye'yi müdafaa mükellefiyetleri hususunda tereddüt izhar eden kısmı, NATO İttifakının mahiyeti ve temel prensipleri bakımından büyük görüş farkı olduğu intibahını vermektedir. İtiraf edeyim ki, bu, bizim için büyük bir teessür ve ciddi bir endişe kaynağı olmuştur. NATO Müttefiklerinin herhangi birine yapılacak tecavüz, tecavüz eden tarafından tabiatıyla daima haklı gösterilmeğe çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi, mütecavizin iddialarına kapılacak kadar zayıfsa, hakikaten tedaviye muhtaç demektir.*

Bizim anlayışımıza göre, Atlantik Antlaşması, üye devletlere taarruza uğrayan üyeye derhal yardım etmek vecibesini yüklemektedir. Her üye devletin takdirine bırakılmış olan husus, bu yardımın sadece mahiyet ve vüs'atıdır. Şayet diğer üyeler, Sovyet müdahalesine maruz kalan NATO üyesinin haklı olup olmadığı, müdahaleyi kendi hareketi ile tahrik edip etmediği gibi hususları münakaşaya kalkıştırlar ve münakaşa neticesine göre yardım mükellefiyetleri olup olmadığının tespiti cihetine giderlerse, NATO İttifakının temel direkları sarsılmış ve manası kalmamış olur" (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, 1966, s. 107).

Türkiye ABD'ye fazlasıyla bağımlıdır. Bu nedenle yeni bir milli güvenlik ve savunma programı oluşturulmalı, savunma sanayi geliştirilmeli ve komşu ülkelerle karşılıklı iyi ilişkiler kurulmalıdır (Hale, 2003, s.168).

Fatma Aslı Kelkitli'nin belirttiğine göre Doğu ve Batı Blokları arasındaki yumuşama Türkiye gibi orta büyüklükte güçlere daha bağımsız dış politika izleme olanağı sağlamış ve uluslararası sistemin getirdiği bu koşul Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te ABD'ye ya da Sovyetler Birliği'ne danışmadan Kıbrıs'a müdahale etmesinin önünü açmıştır (Kelkitli, 2023, s.323).

Türkiye'ye tepki olarak Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılması ile Türk-Yunan krizleri Kıbrıs'tan Ege Denizi'ne taşınmıştır. Aynı dönemde Yunanistan ile Ege ve Kıbrıs konusundaki krizler ise varlığını devam ettirmiştir. Bununla birlikte Türkiye 1978'e kadar Amerika'nın silah ambargosu ile karşı karşıya kalmıştır. 1979 ise İran İslam devriminin bölgesel etkileri ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile bölgede yer alan tek NATO müttefiki olan Türkiye'de güvenlik endişesine neden olmuştur. Tüm bu artan güvenlik endişelerinin de etkisiyle özellikle 1980 askeri darbesi sonrasında MGK dış politikada söz söyleme hakkını tekeline almıştır (Balcı, 2013, s.161).

1988'de Türkiye ABD'den en çok askeri yardım alan üçüncü ülke haline gelmiştir. Ancak bu dönemin temel özelliği Türkiye'nin 1980'lerin ikinci yarısı itibariyle hem Batı ülkeleri hem de Sovyetler Birliği ile iyi ilişkileri geliştirme şansını elde etmesidir. Sovyetlere kayma olasılığının sınırlı olduğu bir dönemde, Türkiye'nin statüsünü sadece ABD'ye karşı değil, aynı zamanda ABD ile işbirliği yaparak güçlendirmeyi amaçlamıştır (Balcı ve Gülener, 2018, s. 82-83)

Balkanlarda Jivkov rejiminin Türklere yönelik asimilasyon politikaları 1989'da çok sayıda Türkün göç etmesi ile sonuçlanmıştır. Her ne kadar kriz sürecinde Başbakan Turgut Özal 24 saatte Sofya'ya gireceğini beyan etmiş olsa da bu müdahalenin Amerika ile ilişkileri bozacağı endişesiyle harekete geçmemiştir. Özal, Türkiye'nin ekonomik olarak liberalleşmesini desteklemiş, uluslararası kuruluşlara en üst düzeyde katılımını savunmuş, Türkiye'nin Batı ile Doğu arasında bir köprü vazifesi görebileceğini belirtmiştir (Ataman, 2003, s. 54). Bu doğrultuda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Nitekim Özal'a göre güçlü bir Türkiye ancak batı ile iyi ilişkiler sayesinde mümkün olabilir.

Türkiye Ortadoğu politikasında ise batı ittifakından mümkün oldukça ayrılmak ve bölge devletleri ile iki taraflı bağlar oluşturarak anlaşmazlıklardan kaçınmaya yönelmiştir. Bu noktada Türkiye'nin tarafsız dış politikasının en çok kendini gösterdiği alan Arap-İsrail sorunu ve İran-İrak Savaşıdır. Özellikle İran-İrak Savaşı döneminde Türkiye iki sınır komşusu arasında denge politikası izlerken adeta "ip cambazlığı" yapmıştır. Bu dönemde Türkiye hem İran'a hem de Irak'a askeri malzeme satmıştır. 1984'te Türkiye PKK ile mücadele amacıyla operasyonel olarak "sıcak takip" olarak adlandırılan yöntemle Türk askerinin izin almadan Irak'ta faaliyet göstermesi

konusunda anlaşmıştır. Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri ise güçlükle şekillenmiştir. Özellikle sözde PKK lideri Öcalan'ın Suriye'de barınması, su sorunu ve Hatay'ı Suriye toprakları içerisinde görmesi ikili ilişkileri zorlaştıran nedenler arasındadır (Hale, 2003, s. 174-181).

2. 3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem: Tek Kutupluluk

Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası döneminin esasını oluşturan birkaç gelişme olmuştur. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinden çekilmesi; ikincisi, dağılmış olan Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerde bir demokratikleşme dalgasının ortaya çıkması; ve sonuncusu, bir önceki dönemde dünyaya hâkim olan iki kutuplu yapının çatışmaları sınırlandıran etkisinin ortadan kalkmasıdır. Fukuyama'ya göre (1998) bu “tarihin sonu” dur. Bu dönemde süper güçler arasındaki ideolojik çatışma sona ermiştir. Tek kutuplu bir dünya düzeni doğmuş, savunma harcamaları azalmış ancak güç kullanımı artmıştır. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde çeşitli çatışmalar ve sınır anlaşmazlıkları yaşanmıştır. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrası dönem bir tarafta denge yaratırken; diğer taraftan bir dengesizlik oluşturmuştur. ABD'nin askeri varlığı bu dönemde bütün coğrafyalarda artış göstermiştir. Aslında bu durum bir sonraki dönemin ortaya çıkışını doğuran temel gelişmedir (Yılmaz, 2008, s. 44-46). Brezinski'nin belirttiği üzere Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin gücü ve etkisi benzersiz biçimde yayılmıştır.¹⁷ Bununla birlikte bu dönemde 118 silahlı çatışmanın yalnızca 10 tanesi uluslararası niteliktedir (Paker, 2012, s. 37). Devlet içi çatışmalar artmış ve devletlerarası çatışmalar azalmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'yi önemli ölçüde etkilemiştir.¹⁸ Ancak bu değişimin Türkiye'ye fayda sağladığı ifade edilmektedir. Türkiye Suriye, Irak ve İran gibi çevre ülkeler karşısında dış politikası üzerindeki kısıtlamalardan kurtulmuştur. Öte yandan, Türkiye'nin dış politika seçenekleri artmıştır. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'dan Afganistan'a kadar olan bölge Türkiye'nin önüne hem ekonomik hem de siyasi olarak açılmıştır. Bu dönemde “Adriyatik'ten Çin'e Türk dünyası” dış politika söyleminde önemli bir yer tutmuştur. Bu açıdan Batı ile müttefiklik ilişkisinin Türkiye'ye önemli ölçüde fayda sağladığı söylenebilir. Önce Turgut Özal'ın daha sonra Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanlığı yaptığı bu süreçte Türkiye Adriyatik'ten Çin'e uzanan sahayı bir kıta olarak tanımlamış ve bu kıtanın merkezine (Avrasya) kendisini yerleştirmiştir. Bu yeni alanda açığa çıkan Türk Dünyası Türkiye ile birlikte Batı'ya ve Avrupa'ya nüfuz imkânı sağlamıştır (Bora, 2023, s. 461). Bu durum, Türkiye'nin başta Balkanlar, Orta

¹⁷ ABD'nin bütün okyanuslara ve denizlere yayılan bu gücü sadece yayılım ile sınırlı kalmamış, ülke gücünü hem karada hem de denizde kullanmaktan çekinmemiştir. Ekonomik olarak ise ABD, küresel büyümenin temel lokomotifidir. Ayrıca teknolojik olarak liderliği elinde tutmuş ve kültürel çekim merkezi olmayı sürdürmüştür (Brzezinski, 2005).

¹⁸ Soğuk Savaş'ın sonrasında, Türkiye coğrafi konumunun stratejik önemini yitirdiği şeklinde bir güvenlik endişesi taşımaya başlamıştır.

Asya ve Orta Doğu olmak üzere üç bölgede önemli bir aktör olarak görülmesini doğurmuştur. Bu gelişmeler Türkiye'nin Batılı müttefiklerinin gözünde önemini arttırmış ve "Avrasyacılığın Türk yorumunun" doğmasına zemin hazırlamıştır (Hunter, 1991). 1991'e kadar Demirel Sovyetler Birliği'nin dağılmasını muhtemel görmediğinden "temkinli olmak lazım" sözünü sık sık dile getirmiş olsa da sonra Türk dünyası söylemini benimsemiştir (Bora, 2023, s. 462).

21. Yüzyılın Türkiye yüzyılı olacağı ifade edilmeye başlandığı bu dönemde Türkiye bölgede aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Ocak 1992'de Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuş; Ekim 1992'de Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi oluşturulmuş; 1993'ten itibaren Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayları düzenlenmeye başlamıştır. Nitekim ABD'nin desteği ile Türkiye bölge ülkelerine bir "model" ve bir "ağabey ülke" olarak sunulmuştur. Daha sonra ise gündemden düşmüştür. 1994'e kadar olan süreçte Türkiye, bölgede bu rolü üstlenmeyi denemiştir. Ancak Rusya'nın güç kazanması nedeniyle Türkiye'nin böyle bir ağırlığının olamayacağı ortaya çıkmıştır. 1994 sonrası Türkiye ile Rusya arasında bir sorun olmadığı vurgulanmaya başlanmıştır. Yine de Çiller döneminde 13-17 Mart 1995'te Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'i görevden almak ve yerine Ebulfeyz Elçibey'i getirmeyi amaçlayan darbe girişimi bazı Türk devlet görevlileri tarafından desteklenmiştir. "İki devlet, bir millet" sloganı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Darbe girişimini Aliyev'e Demirel haber vermiştir (Bora, 2023, s. 471). Bu nedenle dönem içerisinde Türkiye'nin maceracı eğilimlerinin olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ve Bosna Savaşı'ndaki politikası ise diğer ülkelerle birlikte hareket etmek yönündedir. Demirel'in belirttiği üzere "dünyadaki güvenlik dengesinde bir değişiklik" olmadıkça Türkiye'nin "mahalli menfaatleri de değişmez" (Şihmantepe, 2019, s. 191). Batı devletlerinin Bosnalı Müslümanları korumak için etkili tedbir alamadıkları 1992-1995 arasında Bosna meselesi Türkiye'de müzbin bir konu haline gelmiştir (Hale, 2003, s. 277-278). Türkiye, tek başına Bosna Krizi karşısında bir politika geliştirmesinin mümkün olmamasından ötürü BM ve NATO'yu krize müdahale etmeye çağırmıştır (Turan& Ertuğrul, 2005, s. 198). Bu dönem ayrıca Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin altın yıllarıdır. Bengio'nun belirttiğine göre önce askeri işbirliği alanında başlayan ittifak ilişkisi daha sonra diğer alanlara yayılmıştır (Bengio, 2009 s. 153). Yine de bu süreç Rusya'nın belirli oranda toparlanmasına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin rolü Batı ve ABD tarafından desteklenmiş ve hatta teşvik edilmiştir (Hale, 2003).

2001'de 11 Eylül saldırılarının ardından Türkiye George W. Bush'un "ya bizdensiniz ya onlardan" söylemi sonrası dahi ABD'ye destek vermeyi sürdürmüştür. Her ne kadar bu dönemde Amerika ile 1 Mart Tezkeresi'nin TBMM'de reddedilmesi ile büyük bir kriz yaşanmış olsa da zaman içerisinde

kriz hali aşılmıştır (Yılmaz, 2021, s. 205). Türkiye Afganistan’da savaşan pozisyonda olmamakla birlikte koalisyon içerisinde yer almıştır. Irak Savaşı’nın “kaçınılmaz” bir hal almasından sonra ise ABD ile işbirliği yapmıştır. Özellikle Kuzey Irak’ta Kürt gruplarının varlığı, Musul ve Kerkük’ün Türkiye için önemi ve bölgedeki Türkmenlerin durumu Türkiye’nin Amerika’nın yanında yer almasının gerekçeleri arasındadır. Ayrıca bu dönem Türk dış politikası Avrupa Birliği’ne yönelmiştir. Hatta pek çok yazara göre Türk dış politikası bu dönemde Avrupalılaştırmıştır (Bkz. Ulusoy, 2009; Baç & Gürsoy, 2010; Demirtaş-Coşkun, 2015). Ali Balcı’ya göre 2002’de tek başına iktidar olan AK Parti, özellikle 1990’lı yıllar boyunca Türkiye’deki güvensizlik ortamının getirdiği ve hatta bazı dönemlerde dış politika kararlarını da alan ordu ile dış politika üzerinden Avrupa Birliği hedefini kaldıraç olarak kullanarak hesaplaşmıştır (Balcı, 2015).

2. 4. 2008’den Günümüze “Belirsizlik Çağı”nda Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerika’nın hâkimiyetinin azalmasıyla bir düzensizlik ve belirsizlik ortamı oluşmuştur. Bir yandan ABD ve AB’de yeni bir popülizm ve ulusalcılık dalgası ön plana çıkmış; öte yandan Çin ve Rusya güçlerini ve etkilerini arttırmıştır. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet egemenliği erozyona uğramıştır. Çin yükselişini sürdürürken ABD’nin gücü 2008 ekonomik krizinden sonra “göreceli olarak” gerilemeye başlamıştır (Yahuda, 2019, s. 41-42). William Overholt’a göre yaşanan dönüşümün temel nedeni, Japonya’nın gücü azalırken Çin ve Hindistan gibi ülkelerin yükselmeleridir. Bu doğrultuda ABD’nin izlediği Japonya ve Çin’i birbirine karşı koruyan politikadan, Japonya’yı silahlandırarak Çin’e karşı ittifaka çağıran bir politikaya geçiş yapmasından kaynaklanmaktadır (Overholt, 2011). Fareed Zakaria da 2008’den itibaren Amerika’nın gücünün gerilemesinin yerine, diğer ülkelerin yükselişlerinden bahsedilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Zakaria, ortaya çıkan değişimin temelinde dünyanın sanayileşmiş, zengin ve küresel güçlerinin özellikle 2010 sonrası dönemde aşırı borçlanma ve yüksek işsizlik ile karşı karşıya gelirken, diğer bölgelerde hızlı bir toparlanma sürecinin ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Bu durum her ne kadar Asya ülkelerinin yükselişleri ile ortaya çıkmış olsa da onunla sınırlı kalmamıştır. Artık en fakir 42 ülke dışarıda bırakılacak olursa Dünya’nın 142 ülkesi giderek üretken ekonomiler haline gelmiştir. Aslında bu durum Dünya’da “ilk kez ortaya çıkan bir fenomendir ve yeni bir küresel düzenin doğuşuna şahit” olduğumuzu göstermektedir (Zakaria, 2009, s. 14-17). Zakaria’ya göre “diğerlerinin yükselişi” ile “Amerika sonrası Dünya’ya geçiş süreci” yaşanmaktadır. Bu süreçle birlikte uluslararası sistemin yapısında bir belirsizlik çağı ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler olurken Türk dış politikası da 2008 sonrasında bir değişime uğramıştır. Aslında 2008’den 2015’a kadar olan dönem Dünya politikasında yeni bir “çok kutupluluğa geçiş dönemi” olarak görülebilir. Ancak genel olarak bu dönemde uluslararası sistemin yapısı “çok merkezli” olarak ifade edilmiştir.

İlk olarak Türkiye bu dönemde AK Parti iktidarının ilk döneminde çevre ülkeler ile iyi ilişkiler kurmak bağlamında “komşularla sıfır sorun” politikasını uygulamıştır. Ahmet Davutoğlu bu dönemde Türk dış politikasına yeni bir vizyon tanımlamıştır. Buna göre “Türkiye’nin sahip olduğu özel coğrafya” çok farklı coğrafyalarda ona “kendine özgü ve büyük bir manevra kabiliyeti” vermektedir (Davutoğlu, 2008, s. 78). Bu dönemde Türkiye bir önceki dönemden oldukça farklı hareket etmiş ve çevresindeki ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Davutoğlu’nun belirttiği üzere, Suriye ve Gürcistan ile Türkiye’nin ikili ilişkileri bunun çarpıcı örneği olmuştur. Bulgaristan ile ilişkiler geliştirilmiş, İran ile ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Davutoğlu’na göre Türkiye komşuları ile ciddi bir güven ilişkisi tesis etmiştir (Davutoğlu, 2008, s. 80). Balkan, Orta Doğu, Kafkas, Hazar, Akdeniz ve Karadeniz ülkesi olan Türkiye çevresindeki rolünü yalnızca kendisi için değil bütün bölge ülkeleri için güvenlik sağlamak olarak görmüştür. Bu politika özellikle AK Parti’nin ilk döneminde olumlu karşılanmıştır. Daha sonraki süreçte ise Türkiye çevre ve bölgesini şekillendirmeye yönelmiştir. Aslında 2010 Mavi Marmara Krizi’nden itibaren Türkiye nüfuzunu maksimize etmeyi amaçlamıştır.

“Arap Baharı” olarak adlandırılan toplumsal hareketlerin başlaması ile Türkiye’nin çevre ülkelerle olan ilişkileri önemli bir değişim geçirmiştir. Bu değişimin temelinde Türkiye’nin özellikle Suriye’deki isyana olumlu yaklaşması yatmaktadır. Ancak ilk birkaç yıl uluslararası sistem ile uyumlu olarak görülebilecek bu politika 2013’ten itibaren değişime uğramıştır. Alim’in belirttiğine göre, Türkiye Suriye Krizi’nde ihtiyatlı bir politika takip etmemiştir. Türk liderler, Suriye’de güç dengesi Esad rejimi lehine değişmesine rağmen ülkenin “geleceğinde Esad’ın rolünün olmadığı” görüşüne bağlı kalmayı sürdürmüştür. Türkiye yeni oluşan koşullara adapte olmamış ve esnek davranmamıştır (Alim, 2022, s. 310). Türkiye, Suriye krizinin kaynağını Suriye yönetiminin politikaları olarak görmüş ve çözümünü ülkede yönetiminin değişmesi olarak belirlemiştir. Bu durum yaşanan sorunların esasını teşkil etmiştir (Çağlar, 2019, s. 514). Bununla birlikte 2013’ten itibaren Türkiye’nin Ortadoğu’da “yalnız kaldığı” eleştirileri dile getirilmeye başlanmıştır (Elmacıoğlu, 2022). 2013’te Gezi Parkı protestoları sonrasında Türkiye’nin iç politikasında gerilimler arttığı gibi, dış politikada da yaşadığı krizlerin sayısı dramatik bir biçimde yükselmiştir. Suriye, Rusya, Irak, Amerika, Suudi Arabistan’ın yanı sıra GKRY ve Yunanistan ile kriz yaşamayı sürdürmüştür. Fuat Aksu’nun belirttiğine göre bu krizlerin önemli bir kısmında Türkiye’deki karar birimleri geleneksel dış politika yaklaşımından uzaklaşmıştır (Aksu, 2018).

Bu durum 2013 sonrasında “değerli yalnızlık” söylemi ile dile getirilmiştir (Çelik, 2015, s. 73). Oğuzlu ve Han’a göre, Türkiye’nin Müslüman Kardeşler bağlantılı gruplara destek vermesi, bölgesinde yeni bir düzen oluşturma yönünde kararlı tutumu, Neo-Osmanlılık hevesi dış politika gündemini şekillendirmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin birçok

bölgesel krize askeri olarak müdahil olmasında sistemik ve bölgesel düzeylerde ortaya çıkan çok kutupluluk kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. 2011'den 2015 sonuna kadar Orta Doğu'daki bölgesel düzen, Türkiye'nin manevra kabiliyetinin nispeten yüksek olduğu, "gevşek çok kutuplu" sistem özelliği göstermektedir (Oğuzlu & Han, 2023 s. 72). Türkiye'nin 2015'te NATO üyesi olarak SU-24 Rus uçağını düşürmesiyle sadece bölgesel değil küresel bir krizin de eşiğine gelse ve ikili ilişkiler bir süre kesintiye uğrasa da bir süre sonra Rusya ile olan işbirliğini geliştirmiştir (Özcan, Balta & Beşgül, 2017, s.11). 2016'dan sonra Türk-Rus ilişkileri ivme kazanmıştır. S-400'lerin satın alınması bu ilişkilerin başlangıcı olarak görülebilir.

Aynı dönemde Türkiye bölgesel olarak güç kullanımını arttırmıştır. Bu dönem Türkiye'nin iç politikasında yaşanan darbe girişimi nedeniyle oldukça sallantılı bir dönem olarak görülebilir. 2017 Anayasa Referandumu sonrası ülkenin yönetim sistemi değişmiş ve başkanlık modeline geçilmiştir. Yeni sistemde içeride ve dışarıda artan milliyetçiliğin getirdiği ortamda 2018'de AK Parti ve MHP ittifakının kurulmasına neden olmuştur. Bu durumun hem nedeni hem sonucu olarak Türkiye'de milliyetçilik ve Batı karşıtı eğilim hem iç hem de dış politikada güçlenmiştir (Balta, 2021, s. 184). Örneğin Türkiye'nin AB üyelik sürecinde hızlı bir dönemin ardından bu dönemde herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Türkiye'de yeni siyasi sistemin kurumsallaşmaya başladığı bu dönemde, ne kadar etkili olduğu konusu tartışmalı olsa da Cumhurbaşkanlığına bağlı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu da oluşturulmuştur. Türkiye'de dış politika konularında aktör sayısının artması olarak değerlendirilebilecek bu ve benzeri gelişmelere rağmen kararlaştırma süreci merkezileşmiştir.

Türkiye 2016'dan 2020'ye kadar Suriye ve Irak'a beş askeri operasyon düzenleyerek müdahale etmiştir (Adar, 2022, s. 435-438). Bu dönem açısından Türkiye-Rusya ilişkileri Türk dış politikasının geleneksel yaklaşımının aksine ivme kazanmıştır. Ancak bölgesel alt sistemde Türkiye'nin yalnızlığı giderek artmıştır. Bunun en belirgin örneği Doğu Akdeniz'de gerçekleşmiştir (Adar, 2022, s. 438). Fakat belki de önemle vurgulanması gereken şey Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ın ve Türk dış politikasının 2020'den itibaren yeniden çevresi ile iyi ilişkiler geliştirme yönünde çaba sarf etmeye yönelik pragmatik ve rasyonel dış politika eğilimidir. Türkiye böylelikle İsrail, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, ABD gibi ülkelerle ikili ilişkilerini düzeltmeye başlamıştır. Özellikle 23 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı Türkiye'nin maceracılıktan uzak bir dış politika anlayışını belirgin hale getirmiştir (Tuğtan, 2022). Aslında Rusya ile konuşabilen bir ülke olarak öne çıkmasını sağlayan bu ilişki, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerine de pozitif yansımıştır. Bu durum Türkiye'nin uluslararası sistemin çok kutupluğa doğru bir dönüşümün içerisinde olduğu bir dönemde dış politikasında daha dengeli ve maceracılıktan uzak bir yol izlemeye yöneldiğini göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin stratejik ortamı 2016'dan günümüze kısıtlayıcıdır.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılını kutlarken, uluslararası sistemin yapısal dönüşümüne verdiği tepkiler ve Türkiye'nin dış politika evrimi önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu makale, neoklasik realizm perspektifini temel alarak, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki değişimlere nasıl tepki verdiği sorusuna odaklanmıştır. Çalışma, müsamahakâr ve kısıtlayıcı stratejik ortamların etkisi altında Türk dış politikasını incelenmiştir. İki dünya savaşı arası dönemin çok kutuplu yapısı, Soğuk Savaş döneminin keskin iki kutuplu düzeni, Soğuk Savaş sonrası dönemin tek kutuplu düzeni ve 2008'den itibaren yaşanan “belirsizlik çağı” bağlamında, Türkiye'nin bu dönemlerdeki uluslararası sistemdeki değişimlere verdiği tepkiler analiz edilmiştir. Türk dış politikasının “komşularla sıfır sorun” yaklaşımının parlak dönemi yansıttığı iddialarına rağmen, 2013 yılından itibaren Türkiye'nin bölge ülkelerinden uzaklaşarak ve kendi nüfuzunu artırmayı hedeflediği gözlemlenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış politikada giderek izole hale gelmesine yol açmıştır. Nitekim 2016-2020 dönemi ülke içerisinde darbe girişimi ertesinde büyük çalkantıların yaşandığı ve aynı zamanda uluslararası alanda güç kullanımının arttığı bir dönem olarak kayda geçmiştir.

AK Parti 2016'da yaşanan darbe girişimini bastırmayı başarmış olsa daha sonra sert dış politika yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda bir dönem için Türkiye'nin neredeyse dış politika krizlerine sıkışmış gibi görüldüğü ifade edilebilir. Ancak 2020'den günümüze Türkiye dış politika yaklaşımında daha ihtiyatlı bir pozisyonu benimsemiştir. Türkiye, uluslararası sistemin belirsizlikleri karşısında dış politikasını gözden geçirmiştir. Bu nedenle uluslararası sistem çok kutuplu hale gelip belirsizlik arttıkça, Türkiye'nin daha dengeli bir dış politika tercih etmeye yöneldiği söylenebilir. Ayrıca 2020'den günümüze yaşanan süreç, ilginç bir biçimde, İkinci Dünya Savaşı öncesi dönem ile benzerlikler taşımaktadır. 2020'den günümüze Türkiye sorun yaşadığı İsrail, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, ABD gibi ülkelerle ilişkilerini düzeltme çabası içerisine girmiştir. 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı ile küresel ölçekte üçüncü bir dünya savaşının eşiğine gelinip gelinmediği uluslararası kamuoyunda yoğun şekilde tartışma konusu haline gelmiştir. Bu dönemi özgün kılan ise Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı öncesine benzer şekilde, yeniden dengeli bir politika izlemeye yönelmiş olmasıdır. Bu açıdan Türkiye'de kararlaştırma sürecinin yeniden merkezileşmiş olması da dikkatle değerlendirilmelidir. Makalenin başındaki sorunun tekrar ele alınması durumunda, uluslararası sistemin çok kutuplu hale geldiği ve belirsizliklerin arttığı kısıtlayıcı stratejik ortamlar bağlamında Türk dış politikasının daha dengeli bir yaklaşımı benimsediği ve maceracılıktan uzaklaştığı gözlemlenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Ayşe Küçük: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Ayşe Küçük: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Adar, S. (2022). Dış politikada aktivizmden sıkışmışlığa cüretkâr kuvvet kullanımı, zayıflayan diplomatik kapasite, artan bölgesel yalnızlık. *Eleştirel Güvenlik ve Türkiye: Uluslararası İlişkilerde Alternatif Yaklaşım* (431-459). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksu, F. (2018). Türk dış politikası krizlerinde hükümetler, cumhurbaşkanları, başbakanlar, *Uluslararası İlişkiler*, 15(59), 65-87. <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.523830>
- Aktaş, M. (2006). *Demokrat Parti dönemi Türk Sovyet ilişkilerinde Amerikan faktörü*. İstanbul: Şema Yayınevi.
- Alim, E. (2022). Prudence as an antidote to foreign policy adventurism: The case of Turkey in the Syrian crisis, *Global Society*, 37(2), 292-314. <https://doi.org/10.1080/13600826.2022.2110040>
- Allison, G. T. (1971). *Essence of decision: explaining the Cuban missile crisis*. Little Brown and Company, Boston.
- Ataman, M. (2003). Özalist dış politika: Aktif ve rasyonel bir anlayış. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 49-64.
- Aydemir, S. S. (2021). The first diplomatic crisis that caused harm to the image of the USA in the eyes of the Turkish public: The Johnson Letter. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 632-633. <http://dx.doi.org/10.35826/ijjoess.2959>
- Aydın, M. (2000). Determinants of Turkish foreign policy: Changing patterns and conjunctures during the Cold War. *Middle Eastern Studies*, 36(1), 103-139.

- Balcı, A. & Madakbaş Güler, E. (2018). Turgut Özal dış politikası: Amerikan düzeninde yeniden konumlanma ve otonomi arayışı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(55): 77-89.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar*, İstanbul: etkileşim yayınları.
- Balcı, A. (2015). *Dış politikada hesaplaşmak*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balekoğlu, F. (2021). *Küba füze krizi 1962*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Balta, E. (2021). *Tedirginlik Çağı: Şiddet, Aidiyet ve Siyaset Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bengio, O. (2009). *Türkiye-İsrail: hayalet ittifaktan stratejik işbirliğine* (Çev. Filiz Kaynak Dışkaya). Ankara: Erguvan Yayınevi.
- Bercovitch, J., & Jackson, R. D. W. (2009). *Conflict resolution in the twenty-first century: principles, methods, and approaches*. University of Michigan Press.
- Bora, T. (2023). *Demirel*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brooks, S. G. (1997). Dueling realisms. *International Organization*, 51(3), 445-477.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeopolitik gereklilikleri* (Çev. Yelda Türedi). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Churchill, W. (1946, 5 Mart). *Winston Churchill's iron curtain speech*. 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/winston-churchills-iron-curtain-speech-march-5-1946> adresinden erişilmiştir.
- Çağlar, M. T. (2019). Suriye krizinde aktörler, uyuşmayan talepler ve çatışan çözümler. *International Journal of Social Inquiry*, 21(2), 507-544. <https://doi.org/10.37093/ijsi.659009>
- Çelebi, O. (2017). Taşradan demokrasiye açılan kapı: İsmet İnönü'nün 14-26 Eylül 1947 tarihli yurtiçi gezisi. *Journal of International Social Research*, 10(54), 279-297. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434595>
- Çelik, A. H. (2015) Türk dış politikasının niteliği üzerine kavramsal bir tartışma: Değerli yalnızlık mı, şuurlu dinamizm mi?. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(2), 67-89.
- Çetinkaya, G. (2019). Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Darbede Kilit İsimler. (1998, 17 Şubat). *Hürriyet*.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: An assessment of 2007. *Insight Turkey* 10(1), 77-96.
- Demirtaş Coşkun, B. (2015). Turkish foreign policy towards the Balkans: A Europeanized foreign policy in a de-europeanized national context?,

- Journal Of Balkan and Near East Studies*, 17(2), 123-140.
<https://doi.org/10.1080/19448953.2014.994283>
- Deringil, S. (1985). Dış politikada süreklilik sorunsalı: II. Abdülhamit ve İsmet İnönü. *Toplum ve Bilim*, (28), 93-109.
- Deringil, S. (2015). *Denge oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası* (6. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Deutsch, K. W. (1957). Mass communications and the loss of freedom in national decision-making: A possible research approach to interstate conflicts. *Conflict Resolution*, 1(2), 200-211.
<https://doi.org/10.1177/002200275700100207>
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni. (1966, Sayı 16). *Ministry of Foreign Affairs*.
<http://diad.mfa.gov.tr/>. (15 Ocak 1966). 06 Eylül 2023 tarihinde <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1966-sayi-16-27.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Donelli, F. (2020). Explaining the role of intervening variables in Turkey's foreign policy behaviour. *Interdisciplinary Political Studies*, 6(2), 223-257. 10.1285/i20398573v6n2p223
- E. Lobell, s. (2009). Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model. (Ed.) S. Lobell, N. Ripsman, & J. Taliaferro, *Neoclassical realism, the state, and foreign policy* içinde (ss. 42-74). Cambridge: Cambridge University Press.
- Elmacıoğlu, L. (2022). “Komşularla sıfır sorun”dan “değerli yalnızlık” politikasına değişmeyen “düşman”: Yunanistan, *IndyTurk*.
<https://www.indytrk.com/node/583461/d%C3%bcny%C5%9Fularla-s%C4%b1f%C4%b1r-sorundan-de%C4%9Ferli-yaln%C4%b1zl%C4%b1k-politikas%C4%b1na-de%C4%9Fi%C5%9Fmeyen-d%C3%BC%C5%9Fman>
- Elrod, R. B. (1976). The concert of Europe: A fresh look at an international system. *World Politics*. 28(2), 159-174.
<https://doi.org/10.2307/2009888>
- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet ilişkileri ve Boğazlar meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Gönlübol M. & Ülman H. (1990). Blokların kuruluşu ve Türkiye. *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gönlübol M. & Ülman, H. (1990). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk dış politikası (1945-65). (Ed.) Gönlübol M. ve diğerleri. *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I*. (7. Baskı) içinde. Ankara: Elif Matbaası.
- Gözen, R. (2009) *İmparatorluktan küresel aktörlüğe Türkiye'nin dış politikası*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Gülboy, B. S. (2009). Uluslararası sistemin evrimi çerçevesinde Türk dış politikasını yeniden dönemlendirmek. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1(2), 33-39.

- Haas, E. B. (1958). The challenge of regionalism. *International Organization*, 12(4), 440-458.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası 1774-2000*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Hunter, S. (1991). Bridge or frontier? Turkey's post-Cold War geopolitical posture. *The International Spectator*. 34(1).
- İnönü, İ. (1945, 9 Temmuz). *İstanbul Dolmabahçe Sarayındaki bir toplantıda Türk – Sovyet ilişkileri, ABD ve İngiltere ile ilişkiler, çok partililiğin ve basın hürriyetinin gerekliliği ve pahalılık / piyasadaki ürünlerin fiyat ayarları ve paranın durumu ile ilgili verilen söylev*. 11 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm> adresinden erişilmiştir.
- İnönü, İ. (1946, 29 Mayıs). *Trabzon Halkevi'nde Türk-Sovyet ilişkileri, uluslararası durum ve iç politika hakkında verilen söylev*. 12 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm> adresinden erişilmiştir.
- İşçi, O. (2022). Sovyet talepleri ve tarihsel arkaplanı. *Toplumsal Tarih*. 58-65.
- Kelkitli, F. A. (2023). A neo-classical realist account of Türkiye's foreign policy behavior: The comparison of Bülent Ecevit's 1978-1979 and 1999-2002 governments. *Alternatif Politika*, 15(2), 2023, 315-343. 10.53376/ap.2023.12
- Kennan, G. (1946). *Long Telegram*, 09 Eylül 2023 tarihinde <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm> adresinden erişilmiştir.
- Kennedy, P. (2001). *Büyük güçlerin yükselişi ve çöküşleri* (Çev. Birtane Karanakçı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kitchen, N. (2010). Systemic pressures and domestic ideas: A neoclassical realist model of grand strategy formation. *Review of International Studies*, 36(1), 117-143. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990532>
- Klapsis, A. (2022). 1930'larda Yunan dış politikası ve Türkiye ile ilişkiler. (Ed.) Özsüer. E. *Tarih ve uluslararası ilişkiler perspektifinden Türk-Yunan ilişkileri 1821-2021 içinde* (ss. 68-75) İstanbul: Boyut Yayınları.
- Korkmazcan, N. S. (2015). *İkinci Dünya Savaşında Türk diplomasisi* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Küçük, Y. (1986). *Türkiye üzerine tezler (1908-1998)*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Lemke, T. (2023). International relations and the 19th century concert system. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.784>
- Lika, İ. (2015). *The quest for security: Soviet Union's demands from Turkey, 1945-1946* [yüksek lisans tezi]. Bilkent University Graduate School of Social Sciences.

- Matiç, U. (2019). Türk dış politikasında tez canlılık sorunu, *Ortadoğu Etüdüleri* 11(1), 86-113.
- Murat, T. (2018). Bandung Konferansı ve Türkiye. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 363-379. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.460970>.
- Müftüler Baç, M. & Gürsoy, Y. (2010). Is there a Europeanization of Turkish foreign policy? An addendum to the literature on EU candidates. *Turkish Studies*, 11(3), 405-427. <https://doi.org/10.1080/14683849.2010.506734>
- Oğuzlu, T. & Han, A. K. (2023). Making sense of Turkey's foreign policy from the perspective of neorealism. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 20(78), 59-77. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.1284178>.
- Oran, B. (2008). Batı bloku ekseninde Türkiye. (Ed.) Oran B. *Türk dış politikası* Cilt 1 (1919-1980) içinde (ss. 477-498.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Overholt, W. H. (2011). *Asya, Amerika ve jeopolitiğin dönüşümü* (Çev. Fatih Tokatlı). İstanbul: Efil Yayınları.
- Özcan, G. & Balta, E. & Beşgül, B. Giriş. (Der.) Özcan G., Balta E. & Beşgül B. *Kuşku ile komşuluk: Türkiye ve Rusya ilişkilerinde değişen dinamikler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, B. (2017). 1945 Türkiye-SSCB krizi: Dış politikada kurucu mitin inşası. (Der.) Özcan G., Balta E. & Beşgül B. *Kuşku ile komşuluk: Türkiye ve Rusya ilişkilerinde değişen dinamikler* içinde (ss. 55-78) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paker, E. B. (2012). *Küresel güvenlik kompleksi: Uluslararası siyaset ve güvenlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and the logic of two level games. *International Organization*. 2(3), 427-460.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W., & Lobell, S. E. (2016). *Neoclassical realist theory of international politics*. Oxford University Press.
- Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World politics*, 51(1), 144-172.
- Roseneau, J. N. (1969). *Linkage politics: Essays on the convergence of national and international systems*. Free Press
- Sander, O. (2021) *Siyasi Tarih*. Ankara: Metis Yayınları.
- Sarıнай, Y. (1996). Atatürk'ün Hatay politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 3-65.
- Saygı, T. (2015). Lozan Antlaşması'nda Musul sorunu ve Hatay meselesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 157-174. <https://doi.org/10.17828/yasbed.70620>.

- Smith, N. R. (2018). Can neoclassical realism become a genuine theory of international relations?. *The Journal of Politics*, 80(2), 742-749 <https://doi.org/10.1086/696882>.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki savaş sırası ve arasında Türk dış politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2014). Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasının analizi için bir çerçeve. (Der.) Sönmezoğlu F. ve Bayır Ö. E. *Dış politika karşılaştırmalı bir bakış* içinde. İstanbul: Der Yayınları.
- Şıhmantepe, A. (2019). *Türk dış politikasında bir lider: Süleyman Demirel*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- The Rise of Multipolarity in International Politics (2021). 10 Eylül 2023 tarihinde <https://www.currentaffairsreview.com/the-rise-of-multipolarity-in-international-politics/> adresinden edinilmiştir.
- Toker, M. (1971). *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*. Ankara: Akis Yayınları.
- Tuğtan, M. A. (2022). Türkiye ve değişen dünya düzeni. *Panorama*, 08.09.2023 tarihinde <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/10/17/mat2/> adresinden erişilmiştir.
- Tuncer, H. (2008). *Atatürkçü dış politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Turan, S. & Ertuğrul, S. (2005). A study for Turkey's Bosnia Herzegovina policy in the post-Cold War period. *International Symposium on Bosnia and Herzegovina from Past to Present*. 28-30 Nisan 2005.
- Ulusoy, K. (2008). The Europeanization of Turkey and its impact on the Cyprus problem. *Journal of Southern Europe and The Balkans*. 10 (3), 309-329. <https://doi.org/10.1080/14613190802493634>
- Uslu, A., & Aytekin, A. (2022). Burjuva devriminin ve savaşın belirsiz sınırlarında. Ed. Atılğan, G., Saraçoğlu, C., Uslu, A. *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de siyasal hayat*. (s. 89-193) İstanbul: Yordam Kitap.
- Üçbaş, Ü. (2020). *Neoklasik realizm ve Türkiye'de dış politikanın süreçsel analizi*. [Doktora tezi], İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill Publishing.
- Wohlfort, W. C. (2022). Polarity and international order: Past and future. Polarity. Græger N. ve diğerleri. *International Relations: Past, Present, Future* (411-424). Cham: Springer International Publishing.
- Yahuda, M. B. (2019). *The international politics of the Asia-Pacific*. London: Routledge.

- Yılmaz, M. E. (2008). The new world order: An outline of the post-Cold War era. *Alternatives*, 7(4), 44-58.
- Yılmaz, S. (2015). Neoklasik realizm: İlerletici mi yozlaştırıcı mı? Lakatosyan bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (46), 1-18.
- Yılmaz, S. (2021). A government devoid of strong leadership: A neoclassical realist explanation of Turkey's Iraq war decision in 2003. *All-Azimuth*, 10(2), 197-212.
- Zakaria, F. (2009). *Post American world and the rise of the rest*. Penguin Books.

Extended Abstract

In this article, as we approach the 100th anniversary of the Republic of Türkiye, its behaviour in the face of changes in the systemic transformations is discussed from a neoclassical realist perspective within the framework of restrictive and permissive strategic environments. The main problem of the article is whether Türkiye followed an adventurous or balanced foreign policy when the international system was moving towards multipolarity.

The article divides the position of Turkish foreign policy vis-à-vis the international system into four main periods. The first period is the interwar period. This process (roughly 1923-1945), points to multipolarity. This period is divided into three: The first period is the founding period of Türkiye. Turkish foreign policy initiated the War of Independence movement to reject the decisions of the Treaty of Sevres. After the success of the national struggle, the state was built. However, in the second period (Lausanne peace treaty period 1923-30), Türkiye focused on solving the problems remaining from the Peace Treaty. In the third period, which started in 1930, Türkiye turned to the understanding of joint action with the West as it resolved its problems with the West. During this period, Turkish foreign policy decisions were taken centrally under leadership of Atatürk and İnönü. In this period, Hatay was included in the territory of Türkiye. Türkiye managed to revise the Montreux Treaty by benefitting from the conflicts of interests of great powers. Many authors refer to this period as the policy of equilibrium. This balance policy was successfully implemented throughout World War II, enabling Türkiye to avoid war.

The second period analysed in the article is the Cold War period. The sharp clustering in the Cold War shaped Türkiye's foreign policy options. In the same period, when the Soviet Union requested the return of Kars and Ardahan from Türkiye, Türkiye allied with the USA. In this period, which can be divided into two, Türkiye shaped its foreign policy behaviours based on Western interests until the Johnson letter in 1964. In 1964, it was declared that the weapons given to Türkiye following the Truman Doctrine could not be used, and it faced the fact that Western countries would not guarantee

Türkiye's security, even though it was within the borders of NATO. Between 1964 and 1991, more autonomous foreign policy behaviour was tried to be developed. The *détente* between blocks has been significant in the development of this policy. In this period, which corresponds to the *détente* and softening period of the Cold War, it can be said that Türkiye adopted a relatively more multi-dimensional policy. Turkish invasion of Cyprus in 1974 indicates this. Türkiye has gone through messy and turbulent times in its domestic politics.

When the Cold War ended, the USA took over the leadership of the unipolar world. With the disintegration of the Soviet Union, a vast geography was opened in front of Türkiye. The discourse of the "Turkish world from the Adriatic to China" began to be adopted. This statement of Türkiye was supported by the USA. Its general move at this point was to increase its influence on the Turkic republics. Until 1994, Türkiye tried to take on the role of elder brother in the region. However, as Russia gained power, Türkiye could not manage to fulfil this role. During the period, Türkiye was thrown into adventurous tendencies. Some Turkish officials took part in the coup attempt in Azerbaijan in which Elchibey was tried to be brought back. The attempt was prevented after Süleyman Demirel informed Haydar Aliyev about the issue. In the crisis that broke out in Yugoslavia, Türkiye invited the USA to intervene. In general, the policy of the period was to act together with the allies. Until 2008, there was generally no challenge to the structure of the international system. This situation continued in the years when the JDP came to power. It can be said that Türkiye acted directly with the USA in the process leading up to the rejection of the March 1st Memorandum. Türkiye showed this support with the March 6 Memorandum after the September 11 attacks.

Although there is a substantial change within the framework of concepts such as zero problems with neighbours and the centre country, Türkiye's foreign policy in this period parallels the structure of the international system. After 2008, with the relative decline of US power and the rise of powers such as China and Russia, the "age of uncertainty" emerged. In the "Rise of the Rest" period, Turkish foreign policy experienced a breakdown in 2008. After the Arab Revolts began, Türkiye tried to maximize its influence in the region. This situation led to the developing of a foreign policy centred on the Muslim Brothers. Until 2015, the loose multipolar systemic structure continued, and this approach can be seen as relatively usual. However, many actors have changed their foreign policy orientation. Although Türkiye understood that Assad would remain in power in Syria, it did not abandon its policy. Between 2016-2020, Türkiye experienced multiple crises with many global and regional actors. This situation has caused Türkiye to become isolated in its region, and in the world. During this period, the use of force increased and Türkiye carried out military operations in Syria and Iraq, Türkiye did not follow policies parallel to the structure of the international system. After 2016, it moved away from traditional alliance

relations and developed good relations with Russia. However, after 2020, Türkiye moved away from pursuing an adventurous policy in the international system. Problems with countries such as the UAE, Egypt, and Israel began to be resolved during this period. As a result, Türkiye has tended to pursue a balanced foreign policy again after 2020, in parallel with the foreign policy of the period just before the Second World War. Interestingly, the decision-making process in foreign policy has become centralized in a way reminiscent of that period despite the increase in the number of actors.

ⁱ Uluslararası sistem sadece lineer bir yapıya sahip değildir. Neoklasik realizmin sistem anlayışı, sadece dikey boyutlara değil, aynı zamanda yatay boyutlara da dikkat çekmektedir.